

DE BOER, Minne Gerben. 'Contrastieve voorzetselstudies: *met* en *con*'. Hoofdstuk 13 van *Woordstudies II*. ITALIANISTICA ULTRAIECTINA 6. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, 2010. ISBN 978-90-6701-029-0. 271-292.

SAMENVATTING

In dit artikel wordt besproken welke soorten betekenissen van *con/met* te onderscheiden zijn. Hierbij worden voor het Nederlands voorbeelden gezocht uit een kinderboek van Guus Kuijer. Voor het Italiaans is er een corpus gevormd uit *Narratori delle pianure* van Gianni Celati.

RIASSUNTO

In questo articolo si discutono i vari significati di *con/met*, prendendo per l'olandese degli esempi da un libro per bambini di Guus Kuijer. Per l'italiano è stato costituito un corpus da *Narratori delle pianure* di Gianni Celati.

SUMMARY

In this article the various senses of the preposition *con/met* in Italian and Dutch are compared, using examples from a children's book of Guus Kuijer. For Italian a corpus has been formed from *Narratori delle pianure* by Gianni Celati.

KEY-WORDS

Prepositions, contrastive analysis

© Minne G. de Boer

De bundel *Woordstudies II* vormt het zesde deel van de reeks ITALIANISTICA ULTRAIECTINA. STUDIES IN ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE, uitgegeven door Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, ISSN 1874-9577 (<http://www.italianisticaultraiectina.org>).

13. CONTRASTIEVE VOORZETSELSTUDIES:

MET EN CON

1. Een programma voor de beschrijving van het Italiaanse *con*¹

Ik begin dit artikel over de betekenis van *con* met het overzicht van de deelbetekenissen zoals ze beschreven worden in wat voor mij het beste woordenboek is dat momenteel op de markt is, namelijk de Garzanti 1987. De Garzanti geeft ons zeven betekenissen, waarvan er een paar nog verder zijn onderverdeeld. Ze worden hier vermeld met de definities of distinctieve eigenschappen en de kenmerkende voorbeelden.²

1.1. De betekenissen van *con* volgens de Garzanti

Betekenis 1a: Drukt een relatie van gezelschap (*compagnia*) uit, als het gevolgd wordt door een woord dat een levend wezen aanduidt; het kan versterkt worden door *insieme* 'samen':

1. È partito col padre	Hij is met zijn vader vertrokken
2. Ha pranzato con gli amici	Hij lunchte met zijn vrienden
3. Vive (insieme) con la sorella	Hij woont (samen) met zijn zus
4. Quando escono, portano sempre i figli con loro	Als ze uitgaan nemen ze hun kinderen altijd mee
5. Passeggiare col cane	De hond uitlaten

Betekenis 1b: Een relatie van vereniging (*unione*), indien gevolgd door de naam van een zaak.

1. Viaggiammo con poche valigie	We hadden maar weinig koffers bij ons
Lett.: 'We reisden met weinig koffers'
2. Se il tempo è incerto, esci con l'ombrello	Als het weer grillig is, neem dan een paraplu mee
Lett.: 'ga dan uit met je paraplu'

Betekenis 2a: In meer algemene zin introduceert het de term waaraan een willekeurige relatie refereert (*senso di relazione*):

1. Ha litigato col fratello	Hij heeft ruzie gemaakt met zijn broer

¹ Deze afdeling is geschreven in augustus 1989; het was de laatste tekst uit mijn voorzetselonderzoek van de jaren tachtig.

² De hoofdbetekeningen zijn genummerd van 1 tot men met 7, eventueel gevolgd door de letter a. De onderbetekenissen hebben andere letters. De voorbeelden zijn genummerd per (onder)betekenis. Ze kunnen dus in de rest van het hoofdstuk geciteerd worden met codenummers als *Ga1a1* (waarbij *Ga* staat voor Garzanti).

2. Si è sfogato con me	Hij heeft bij mij zijn hart gelucht
3. Abbiamo parlato a lungo con loro	We hebben lang met ze gepraat
4. Combattere col nemico	Vechten met de vijand
5. Siete gentili con tutti!	Jullie zijn lief tegen iedereen!
6. Con noi si comporta sempre così	Tegen ons gedraagt hij zich altijd zo

Betekenis 2b: Met de nuance van een beperking (*limitazione*)

1. Con la salute per ora va meglio	Met zijn gezondheid gaat het beter nu weer
------------------------------------	--

Betekenis 2c: Ook in zinnen waarin een analogie, een gelijkenis, een vergelijking wordt gelegd:

1. Paragonare il presente col passato	Het heden met het verleden vergelijken
2. Il latino ha molta affinità col greco	Het Latijn vertoont veel gelijkenis met het Grieks

Betekenis 3a: Met echt modale waarde:

1. Restare con gli occhi chiusi	Zijn ogen dicht houden Lett.: 'met zijn ogen dichtblijven'
2. Voler bene con tutto il cuore	Met heel zijn hart houden van ...
3. Trattare con grande familiarità	Heel vertrouwelijk omgaan met iemand (= met grote vertrouwelijkheid)

Betekenis 3b: Met een waarde die tussen de wijze (*modo*) en de eigenschap (*qualità*) ligt:

1. Pasta con le sarde	Pasta met sardientjes
2. Stanza con bagno	Kamer met bad
3. Casa col giardino	Huis met tuin
4. Due, quattro, otto con (sottointeso <i>timoniere</i>)	Twee, vier, acht met (<i>stuurman</i>)

Betekenis 3c: Als er gerefereerd wordt aan een levend wezen, dan accentueert de uitdrukking ingeleid door *con* de eigenschap:

1. Una ragazza con gli occhi azzurri	Een meisje met blauwe ogen
2. Un uomo col cuore doro	Een man met een hart van goud
3. Un cane col pelo fulvo	Een hond met rossig haar

Betekenis 3d: Als het gevolgd wordt door een zelfstandig naamwoord dat een vermoegen, een attribuut, een manier van zijn of van doen aanduidt, vormt het bijwoordelijke uitdrukkingen van wijze:

1. Con facilità = facilmente	Gemakkelijk
2. Con attenzione = attentamente	Aandachtig
3. Con intelligenza = intelligentemente	Verstandig

Betekenis 4. Leidt een bepaling van middel (*mezzo*) of instrument (*strumento*) in:

1. Con la buona volontà si ottiene tutto	Met wat goede wil kun je alles bereiken
2. Il vino si fa con l'uva	Wijn wordt gemaakt van druiven
3. Scrivere con la penna	Met de pen schrijven

Betekenis 5a: Duidt een omstandigheid aan en vestigt daarbij een relatie van samen-vallen (*concomitanza*):

1. Non uscire con la pioggia	Bij regen thuisblijven
Col passare degli anni si lenisce ogni dolore	De tijd heelt alle wonden
	Let.: 'met verloop van de jaren wordt iedere smart gelenigd'

Betekenis 5b: Met een toevallige (*casuale*) nuance:

1. Col caldo non si riesce a dormire	Met die hitte kan men niet slapen
2. È da due giorni a letto con la febbre	Al twee dagen ligt hij met koorts in bed

Betekenis 6: Kan een toegevende (*concessivo*) of tegenstellende (*avversativo*) waarde hebben en krijgt dan de betekenis van 'hoewel, niettegenstaande':

1. Con tutti i guai che ha, riesce ancora a sorridere	Ondanks alle ellende die hij doormaakt blijft hij glimlachen
Let.: 'kan hij nog glimlachen'
2. Con tutta la buona volontà è proprio impossibile accontentarvi	Met de beste wil van de wereld kunnen we echt niet op jullie wensen ingaan
Let.: 'jullie echt niet tevreden stellen'.

Betekenis 7: Gevolgd door een werkwoord in de onbepaalde wijs vervangt het het gerundium, met instrumentele waarde:

1. Col fare questo ti danneggi	Door dat te doen berokken je jezelf schade
2. Col leggere ci si istruisce	Door te lezen wordt je wijzer

1.2. Beperkingen van de woordenboekbeschrijving

De presentatie van de Garzanti onderscheidt zich in gunstige zin van veel andere presentaties die vaak een groter aantal betekenissen hanteren, zonder een duidelijk verband ertussen. Ook hier zijn er talrijke betekenissen, maar ze worden gegroepeerd in vijf grote categorieën: *compagnia*, *relazione*, *modo*, *mezzo/strumento* en *concomitanza* (terwijl de categorieën zes en zeven beperkt zijn tot een klein aantal welomschreven constructies). Binnen deze betekenissen worden er wel enkele distributieve indicaties gegeven die de secundaire onderscheidingen uiteen houden en er worden typische voorbeelden gegeven, vaak dezelfde die we overal terugvinden, maar de informatie gaat niet erg diep. Ik zal hier aangeven wat we verder nog zouden moeten weten om een duidelijk beeld te hebben van de betekenis van *con*.

1. Allereerst de plaats van de betekenis van *con* binnen het geheel van de Italiaanse voorzetsels, ook met verwijzing naar andere talen. *Con* neemt een hokje in binnen het patroon van de denkbare voorzetsels die gemakkelijk te vergelijken zijn met soortgelijke voorzetsels in andere talen, bijvoorbeeld *avec* voor het Frans, *with* voor het Engels, *met* voor het Nederlands. Ik noem hier met opzet vormen die geen etymologisch verband hebben, om aan te geven dat het hier om een typologische en niet een historische gelijkenis gaat. Deze overeenkomst is bij *con* veel duidelijker dan bij veel andere voorzetsels; ik denk aan het Italiaanse *da* vergeleken met een hele scala van Nederlandse equivalenten, of aan het Nederlandse *bij* in vergelijking met zijn Italiaanse tegenhangers.
2. In de tweede plaats heeft de Garzanti het niet over de verbanden tussen de verschillende betekenissen van *con*. In de huidige cognitieve semantiek houdt polysemie in dat er een verzameling is van betekenissen die met elkaar in verband staan; dergelijke verbanden moeten expliciet gemaakt worden. Ook hier is een vergelijking met andere talen instructief: we weten dat er talen zijn waarin *compagnia* en *strumento* verschillende uitdrukkingen kennen, bijvoorbeeld het Latijn of het Russisch, waarin *compagnia* uitgedrukt wordt door het voorzetsel (*cum* of *s*), terwijl *strumento* uitsluitend door een naamval wordt uitgedrukt, bijvoorbeeld de ablatief in het Latijn of de instrumentalis in het Russisch. De configuratie van de betekenissen in die talen kan een aanwijzing zijn voor de interne semantische structuur van het woord.
3. De syntactische informatie is wel preciezer dan in veel andere woordenboeken, maar laat toch nog veel te wensen over. Wij zouden de complete distributie moeten kennen voor elk van de betekenissen, zowel voor de interne structuur van de voorzetselgroep (PP) als voor de externe structuur, dat wil zeggen de posities in de zin waarin deze kan worden ingevoegd.
4. De definitie van de betekenis beperkt zich meestal tot de naam die aan de categorie gegeven wordt, bijvoorbeeld *con* drukt een *relazione di compagnia* uit. Bovendien is die naam zelf vaak nogal traditioneel en niet langer transparant: zo hebben we een vage naam als *unione* maar zijn er ook misleidende namen, zoals *limitazione*. Waar we naar toe moeten is een beschrijving die precies genoeg is om duidelijk uit te maken of bepaalde voorbeelden al of niet tot een bepaalde categorie behoren.
5. We zouden ook een uitgebreider discussie moeten voeren over de status van de gegeven voorbeelden. Zo zijn *È partito col padre* en *Pranza con gli amici* tamelijk centrale voorbeelden van de categorie *compagnia*, maar *Passeggia col cane* vormt een uitzondering met betekenisuitbreiding, omdat we van een menselijk gezelschap overgaan tot een dierlijk gezelschap. Een uitbreiding die geheel impliciet is: alle woordenboeken geven die, maar er zijn er maar weinig die er de reden van uitleggen.
6. We zouden meer aandacht moeten schenken aan het belang van de afzonderlijke deelbetekenissen. Zo zouden we een onderscheid moeten maken tussen wat er centraal of marginaal (perifeer) is. Zoals de equivalenten in veel andere talen aantonen is *È gentile con tutti* een marginaal geval, wat blijkt uit de parafrase *nei confronti di*, of uit het feit dat veel talen andere voorzetsels gebruiken dan er in de meeste gevallen

gebruikt worden (bijvoorbeeld *tegen* of *jegens* in het Nederlands). We moeten ook onderscheid maken tussen de productieve gevallen en wat er idiomatisch is of in vaste uitdrukkingen voorkomt.

7. Ten slotte moeten we controleren hoe operationeel de onderscheidingen zijn, door een tamelijk uitgebreide set voorbeelden te kiezen waardoor we kunnen zien of de hier besproken betekenissen voldoende zijn voor de verklaring van alle voorbeelden, dat wil zeggen of alle voorbeelden tot een bepaalde betekenis gerekend kunnen worden. Hiervoor zal ik een controle uitvoeren met alle voorbeelden van de verhalenbundel *Narratori della pianura* van Gianni Celati.

1.3. Een cognitief kader

Om de betekenis van *con* te bespreken zal ik specifiek theoretisch kader toepassen, namelijk dat van de cognitieve semantiek. Elders zal ik deze theorie uitgebreid bespreken en positie kiezen tussen verschillende varianten ervan, maar hier beperk ik me tot enkele principes.

a. De cognitieve semantiek staat erg sceptisch tegenover pogingen om een gereduceerde algemene betekenis (of *Gesamtbedeutung*) op te stellen, die vervolgens beter gespecificeerd wordt met verwijzing naar kenmerken uit de afzonderlijke contexten. In plaats daarvan gaat men uit van de gedachte dat iedere betekenis bestaat uit een netwerk van deelbetekenissen, die onderling verbonden zijn door semantische regels van verschillende aard (generalisatie, beperking van de betekenis, metonymie, metafoor, en dergelijke).

b. De cognitieve semantiek veronderstelt dat het behoren tot een bepaalde betekenis niet een absoluut, maar een geleidelijk verschijnsel is: er zijn geslaagder en meer marginale voorbeelden van een betekenis. De centrale gevallen, ook prototypisch genaamd, zijn psychologisch het meest opvallend (*salient*) en komen spontaan bij ons op. De perifere gevallen zijn extensies, die gebaseerd zijn op enkele algemene pragmatische principes, bijvoorbeeld relevantie, tolerantie en onbepaaldheid. Zo zijn we in staat het gebruik van beperkte taalkundige middelen te verklaren voor het oneindig aantal situaties waar men in het leven mee te maken krijgt.

c. Iedere specifieke betekenis is opgeslagen in de geest van de spreker, maar wel in verschillende vormen. Zo'n vorm kan een definitie zijn, of een beeld, een schematische weergave, een motorische configuratie of een combinatie hiervan: de weergave kan verschillend zijn afhankelijk van het semantische veld en per individu variëren. Ook al gebruikt de taalbeschrijver woorden om een definitie te geven, dan is dit toch een verbale benadering van een *gestalt* die veel complexer en gearticuleerder is.

d. De cognitieve semantiek weigert een onderscheid te maken tussen taalkundige kenmerken (of componenten) en encyclopedische informatie; alles wat we weten over een begrip maakt deel uit van de betekenis, ook al zijn in elk afzonderlijk geval bepaalde kenmerken relevanter dan andere. Deze opvatting wordt bewezen door te constateren dat zogenaamde encyclopedische kenmerken van de ene betekenis in een andere betekenis een centrale waarde kunnen aannemen.

e. De cognitieve semantiek maakt geen strak onderscheid tussen synchronie en

diachronie en accepteert dat er diachrone elementen aanwezig zijn in de beschrijving van sommige speciale betekenissen van een begrip. Dat wil niet zeggen dat we veronderstellen dat de spreker de geschiedenis van een woord kent (al nemen we wel aan dat bij elke spreker zijn taal een zekere historische diepte heeft), maar het verband tussen de verschillende betekenissen kan soms beter verklaard worden door een beroep te doen op historische kennis; we veronderstellen daarom dat bepaalde historische feiten nog in een min of meer verborgen vorm aanwezig zijn. Zo kan bijvoorbeeld de beschrijving van de betekenissen *da* of van *per* vereenvoudigd worden door het besef dat deze woorden een gemengde origine hebben.

2.1. De betekenissen van *con* bij Mariotti

Een voorbeeld van een traditionele voorzetselstudie is het artikel van Antonella Mariotti (1981). Zij heeft een corpus gevormd met 2616 voorbeelden van het voorzetsel *con*.

Hieruit haalt ze de volgende categorieën, met een opgave van het aantal voorkomens:³

- I. *Determinazioni strumentali* (instrumentele bepalingen): 389, waarvan:
 - Complemento di mezzo (bepaling van middel): 52
 - Complemento di strumento (bepaling van instrument): 166
 - Sintagmi con valore modale (woordgroepen met een modale betekenis): 158
 - Sintagmi preposizionali con sfumatura modale (voorzetselgroepen met een modale nuance): 5
 - Fraasi fatte (vaste uitdrukkingen): 8
- II. *Il fattore reciprocità* (de factor wederkerigheid): 830, waarvan:
 - Complemento di compagnia (bepaling van gezelschap): 244
 - Valore comitativo con intenzionalità del soggetto (comitatieve betekenis met doelgerichtheid van het onderwerp): 82
 - Complemento di relazione (bepaling van relatie): 290
 - Idem con irreversibilità tra soggetto e complemento (idem, waarbij de rollen van subject en bepaling niet uitwisselbaar zijn): 204
 - Fraasi fatte (vaste uitdrukkingen): 10
- III. De attributieve functie: 665
 - Locuzioni prepositive (voorzetseluitdrukkingen): 22
 - SP di valore attributivo (voorzetselgroepen met attributieve functie): 500
 - Id. con esplicita contestualità verbale (idem, waarbij expliciet een werkwoord de context vormt): 69
 - SP con un alto grado di ineranza (voorzetselgroepen met een hoge graad van inherentie): 22
 - SP indicanti qualità aggiunte (voorzetselgroepen die toegevoegde eigenschappen aangeven): 31
 - SP con tracce di modalità (voorzetselgroepen met sporen van modaliteit): 21
- IV. Bepaling van wijze: 596
 - Complemento di modo (bepaling van wijze): 546
 - Finire con* (natura astratta) (*eindigen met*, van abstracte aard): 39
 - Id. di natura concreta (idem van concrete aard): 2

³ Ik gebruik Mariotti's termen, met mijn Nederlandse vertalingen. Verderop zal ik ze in verband brengen met de termen van de Garzanti of nieuwe voorstellen doen.

- Frase fatte (vaste uitdrukkingen): 9
- V. Causale en temporele waarden: 111
 - Causale waarde: 54
 - Temporele waarde: 57
- VI. Concessieve (toegevende) waarde: 5
- VII. Diversen: 20
 - Het syntagma *con questo*: 7
 - Beleefdheidsformules (zoals *col Suo permesso* 'met uw toestemming'): 4
 - (nominalisering): 2 (type: *Basta con i problemi*): 9.

2.2. Commentaar op Mariotti

Deze traditionele benadering heeft een aantal problemen:

1. De benamingen zijn niet altijd inzichtelijk.
2. Hoe hard zijn de definities eigenlijk?
3. Zijn er geen grensgevallen?
4. Wat zijn de centrale voorbeelden?

Wat we idealiter zouden willen bereiken in de beschrijving is het volgende:

1. Er zijn een aantal deelbetekenissen, die al of niet met elkaar in verband staan;
2. Voor elke betekenis citeren we een of meer centrale gevallen;
3. Vanuit die centrale gevallen kunnen we extensies constateren in de richting van de periferie;
4. Er zijn een aantal vaste combinaties, die gezien kunnen worden als lexicalisering van oorspronkelijk syntactische combinaties;
5. Er zijn een aantal idiomatische uitdrukkingen, die soms minder en soms meer transparant zijn en waarvan je de transparantie zou kunnen formuleren;

Hieronder zou je alle voorbeelden uit het corpus kunnen vangen. In de hier volgende uitwerking zal ik niet de voorbeelden van Mariotti kiezen, maar zo mogelijk voorbeelden van de *Madelief*-verhalen van Guus Kuijer. Dat dit meestal mogelijk is wijst er al op dat de voorzetsels elkaar in de gekozen talen overlappen.

2.3. Toelichting en voorbeelden

In het volgende overzicht geef ik de categorieën van Mariotti, voor zover er in het corpus voorbeelden van te vinden zijn:

Instrumentalis:

Middel:	Zijn kar is volgeladen met bossen bloemen
Instrument:	De derde (jongen) bindt hem met een dik touw aan een boom
Modaal:	Met een zucht pakt de juffrouw de appels in (=zuchtend)
Mediale waarde:	(ze hebben gewonnen met een goal van Van Basten) ⁴

“Reciprocità”:

Gezelschap:	Ze zit met Madelief op een zandberg op het bouwterrein voor de deur
Ze gaat <i>samen met</i> Roos en Jan-Willem een krant maken
zonder	
wederkerigheid:	Hij pakt zijn moeders hand en gaat met haar naar binnen

⁴ Met de haakjes geef ik aan dat het hier niet om een citaat uit de tekst, maar om een zelfverzonnen voorbeeld gaat. Dit geldt ook voor de rest van de voorbeelden.

relationeel: Ze staat met een grote jongen te praten
Ga met Jan-Willem spelen
'k Heb ruzie met Madelief
Mevrouwen hebben mevrouwen-kleren aan en drinken thee met andere
mevrouwen

niet omkeerbaar: *delen met*

Dit zijn specifiek Italiaanse gevallen, het Nederlands gebruikt andere voorzetsels:

si lamentava con la mamma
ze klaagde *tegen* moeder
non si sono fatti ancora vivi con la famiglia
Ze hebben zich nog niet *bij* hun familie laten zien

“Attributief”:

vereniging: Italiaans voorbeeld: usciva con la valigia (zie Ga1b1)
Ze kijken naar een bouwvakker die met balken sjouwt
eigenschap: Het is een lange, bleke man, met een dun snorretje.
inherent: It. wisselt af met *da* (l'uomo coi/dai baffetti 'de man met de snor')
toevoeging: una bella casa coi tappeti 'een mooi huis, met tapijten'

Nederlandse voorbeelden van karakterisering:

bij de dierenarts: Als ze dichtbij zijn, zien ze een meneer met een eend aan een lijntje
Aan de andere kant ... zit een mevrouw met een hondje
De meneer met de eend springt overeind
Ieder op zijn beurt, zegt de mevrouw met de poes

Modo:

Ze gooit de deur met een klap dicht
Vaste combinaties: Hij gaat meteen door met zijn tekening
Ital.: *finire con* = uiteindelijk ...
Idiomatische uitdrukkingen: col cuore in gola 'met het hart in de keel',⁵ col muso
lungo 'met een lang gezicht [letterlijk: snuit]'.
Met kloppende harten blijven ze kijken.

Causaal:

(Met zo'n karakter krijgt hij met iedereen ruzie).

Temporeel:

Arriva alla stazione col buio: *bij* donker.

Uitdrukking:

e con questo? 'En wat dan nog?'

Cortesía:

(Met uw welnemen).

3. Contrastieve aspecten

Hoe luidt nu het contrastieve beeld voor *con/met*?

Hierop is een syntactisch en een semantisch antwoord mogelijk.

3.1. Syntactische aspecten

Syntactisch is er een groot verschil tussen de beide talen. Het Nederlands heeft vier types:

⁵ Google-voorbeeld (29.10.2010): 'In het Canadese pretpark La Ronde is de 12 jarige Alex met zijn hart in de keel uit de achtbaan "Boomerang" gestapt'.

a. *met* + NP: het normale voorzetsel.

b. *mee*: het intransitieve voorzetsel: *Jan, Pier, Tjoris en Corneel, die hebben baarden, zij varen mee*. Deze vorm heeft het NP (bijvoorbeeld *ons*) geïncorporeerd; zoiets bestaat niet in het Italiaans, waar we alleen kunnen zeggen: *viaggiano con noi*. Dezelfde vorm *mee* maakt ook deel uit van de combinaties *ermee*, *hiermee* en *daarmee*. *Met* komt overigens niet voor als postpositie, type *de straat uit*.⁶ Wel komt *mee* voor als scheidbaar partikel: *wij nemen oma mee*.

Hiermee moet niet verward worden *otto con*, waar het zelfstandig naamwoord *timoniere* ('stuurman') weggevallen is, zie Nederlands *acht met*. En Nederlands *patat met*, waar het woord *mayonaise* weggevallen is.

c. Een combinatie van voor- en achterzetsel *met NP mee*. *De kinderen lopen met de muziek mee*.

d. Tenslotte: *met* + S, in twee varianten.

d1. Het voegwoord *met dat* (ik geef voorbeelden die ik gevonden heb via Google, mei 2009):

Met dat hij ophoudt, is dus ook De Heilsfontein verleden tijd.

Met dat hij die knik maakt tuimel ik van de wagen, zo de greppel in.

'Het is bevroren citroensap', en *met dat* hij dat zegt voel ik de striemen ineens steken.

[hij] sprong op maar *met dat* hij op sprong zakte hij door de deksel van de put heen en viel naar beneden.

'Ja, je hebt gelijk. Maaïke staat toe te kijken. Best interessant' en *met dat* hij dat zei verplaatste hij zijn handen tot onder de dunne stof.

De betekenis is: 'op hetzelfde moment dat ...'; het gaat dus om temporele concomitantie.

d2. de *dat*-zin is complement van *met* (niet in mijn taalgebruik, maar Google geeft veel voorbeelden, dus het rukt op).

Het heeft helemaal niks te maken met dat hij een berber of arabier is!

Hij begint met dat hij gek word [sic!] van die internetpredikanten

Dat begint al met dat hij op feestjes nooit frisdrank mocht, want dan ging het acuut mis.

... omdat er nooit rekening werd gehouden met dat hij geen suiker mocht hebben.

In mijn eigen taalgebruik kan ik alleen zeggen: *met het feit dat*, of een prolepsis toepassen: *ermee, dat*.

Het Italiaans heeft geen van deze constructies, met uitzondering van een latinisme: *meco, teco, seco*, dat overigens verouderd is.

3.2. Het semantische verhaal

Met/con is een uitzondering op het patroon dat de semantische systemen verschillend zijn. Er is geen echte tegenstelling op het niveau van de basisrelaties; de verschillen

⁶ Ook voor *naar* geldt dat. Dit soort uitsluitingen is vaak zeer taalspecifiek, vergelijk bijvoorbeeld Ned. *zij moeten naar huis* tegenover Afrikaans *Hulle moet huistoe gaan*.

zijn gerommel in de marges van de *use types*. We hebben er een aantal gezien en kunnen er nog enkele aan toevoegen.

- 1) Incidentele verschillen bij relatiewerkwoorden: *si lamentava con; si era fatto vivo con*.
- 2) Karakterisatie, vooral als het lidwoord bepalend is: afwisseling met *da: l'uomo dai baffetti neri* 'de man met de zwarte snor'.
- 3) Temporele waarden: *col buio/ bij nacht en ontij*.
- 4) Nog een ander geval waar *bij* het wint van *met*: *blijf bij mij! stay with me; rimani con me*. *Samen met* en *in de buurt van* kunnen dezelfde referent weergeven. Met andere woorden: *concomitantie* en *nabijheid* komen soms op hetzelfde neer; als dat zo is kiest het Nederlands voor *bij*.
- 5) Het Italiaans heeft een aspectueel hulpwerkwoord *finire con* dat geen tegenhanger heeft in het Nederlands.
- 6) Het Italiaans kan *con + NP* verbinden met een meervoudig onderwerp, type: *Con Nuto andammo a vedere i cavalli*. Nederlands: 'Nuto en ik gingen naar de paarden kijken' of 'Met Nuto ging ik naar de paarden kijken'. Eenzelfde mogelijkheid hebben we in de tegenstelling uit *La Ciociara* van Moravia: *Rosetta si era lasciata con Clorindo*, naast in dezelfde roman een voorbeeld: *Rosetta e Clorindo si erano lasciati* 'Rosetta en Clorinda waren niet meer bij elkaar'.
- 7) Nederlandse uitdrukkingen als *Hoe is het met jullie?*, of *Wat is er met jullie?*, waar het Italiaans heeft: *Come state?* en *Cosa avete?*
- 8) Het type *Met zijn tweeën/drieën*, enzovoort, in het Italiaans: *in due, in tre, eccetera*.
- 9) De tijdsbepaling 'Hij werd *met de dag* ondeugender'; Italiaans: *ogni giorno*.
- 10) In constructies met *vullen/gevuld* heeft het Italiaans *di* naast *con*: *far bollire una pentola di acqua/ una pentola con acqua* 'een pan water aan de kook brengen'.

Ik heb eerder gezegd dat deze situatie niet de gebruikelijke is in de vergelijking tussen Italiaans en Nederlands. Het belangrijkste algemene verschil tussen beide talen is dat het Italiaans relatief abstracte preposities heeft, zoals *di* en *a*. In de Franse traditie spreekt men dan graag van lege preposities of *prépositions incolores*. Ik heb me in mijn artikel over *di* (De Boer 1988) tegen deze visie verzet, ten eerste om terminologische redenen: de term *lege voorzetsels* is in de taalkunde terecht gekomen als vertaling uit het Chinees, waar het ging om een Chinees karakter dat zijn normale betekenis verliest (en bijvoorbeeld een grammaticale betekenis krijgt). Ten tweede omdat het voorzetsel niet echt leeg is, maar gereduceerd tot een of twee kenmerken, en dus binnen de voorzetsels hetzelfde gedrag vertoont als *ding* of *persoon* bij de zelfstandige naamwoorden en *essere* of *fare* bij de werkwoorden, het is het hyperoniem van een woordsoort: het voorzetsel *di* heeft in zijn meeste gebruikssituaties alleen nog maar de waarde [+relatie]; de interpretatie wordt uit de context aangevuld, net zoals dat in het Nederlands bij veel samenstellingen het geval is. Ook *a* is betrekkelijk abstract, bij statische werkwoorden komt het overeen met het Engelse *at*: het Nederlands heeft niets van die aard. Integendeel, het Nederlands heeft merkwaardige voorzetsels: *bij* en *aan* zijn in vergelijking met het Engelse *by* en *on* voorzetsels met een scala van betekenissen waar de kern uit verdwenen is, zodat de samenhang moeilijk waar te nemen is. Ik kan daar hier niet nader op ingaan, maar dit is voor mij

een van de centrale punten in een contrastieve voorzetselstudie.

4. Definitie van de categorieën en toetsing aan een corpus

Ik heb een corpus samengesteld uit de verhalen van *Narratori della pianura* van Gianni Celati. Hierin bevinden zich 345 voorbeelden van het gebruik van *con*. Ik zal die bespreken binnen de grote categorieën *compagnia, relazione, modo, mezzo/strumento* en *concomitanza* en hierbij nagaan hoe goed de gevonden voorbeelden binnen deze categorieën kunnen worden ingedeeld. Voor elke categorie zal ik proberen een definitie te geven, een of meer centrale gebruiksmogelijkheden te vinden en aan te geven in welke richting de perifere gevallen gaan. Hierbij zal besproken worden in hoeverre de categorieën nog duidelijk onderscheiden kunnen worden en wanneer en waarom er overlappingsverschijnselen optreden. Alle voorbeelden die ik zal citeren worden voorafgegaan door het volgnummer dat ze in mijn database hebben (in volgorde van de tekst). Als bijdrage aan een contrastieve benadering heb ik alle voorbeelden voorzien van hun Franse vertaling; deze vertalingen moeten bijdragen tot de verificatie van de stelling dat er geen significante betekenisverschillen zijn tussen *con* en *avec*.

3.1. Compagnia (gezelschap)

Een standaardvoorbeeld voor deze betekenis zou kunnen zijn:

- 222 Così ha camminato un po' con me, parlando del più e del meno.
 Il m'a accompagné un moment, en parlant de la pluie et du beau temps.

In dit voorbeeld is er sprake van een handeling van een persoon, uitgedrukt door een werkwoord van beweging, die uitgevoerd wordt *in gezelschap van* de persoon die 'mij' genoemd wordt. Castelfranchi e.a. (1974) leiden deze betekenis af van een coördinatie: *abbiamo camminato un po'*, maar dat miskent het feit dat wij in deze zin gefocust zijn op degene die het onderwerp van de zin is; de ander is slechts gezelschap. *In gezelschap van* is hier een perfecte parafrase van *con*. In dit centrale voorbeeld zijn beide actanten mensen. De bepaling *con me* is niet verplicht; de handeling had ook door het subject alleen uitgevoerd kunnen worden. In het Nederlands is ook de parafrase *samen met mij* mogelijk; in het Italiaans zou dat normaal *insieme con me* worden, maar zoals we zullen zien heeft Celati een andere oplossing.

We kunnen nu onze voorbeelden nalopen en kijken of dezelfde condities aanwezig zijn. Het gaat om de beide parafrases, het kenmerk [+mens] voor beide actanten, het handelingswerkwoord en het facultatieve karakter van de *con*-bepaling.

Er zijn 30 voorbeelden van deze betekenis, waarvan er 18 in het Frans *avec* hebben. Het gegeven voorbeeld heeft geen precies Frans equivalent, aangezien het bewegingswerkwoord vervangen is door het werkwoord *accompagner*. Ik kies dus een ander voorbeeld, namelijk:

- 336 Emigrato a Milano col padre quando aveva dodici anni
 Arrivé à Milan avec son père à l'âge de douze ans

Een eerste extensie is de vervanging van het bewegingswerkwoord door een statisch werkwoord. In principe behoudt het Frans hier *avec*, al is er ook een voorbeeld waar we *chez* vinden. Het Nederlands wijkt hier gemakkelijk uit naar *bij*.

- 120 perché così poteva restare con gli altri un momento di più
Cela lui permettait de rester encore un moment avec les autres
28 doveva passare cinque giorni col padre a Codogno
Il devait passer cinq jours chez son père à Codogno

Het verschil met de betekenis 'relatie' is gelegen in het wederzijdige karakter van die laatste betekenis. Dit is duidelijk te zien in het volgende paar voorbeelden:

- 71 vive con la madre ed è da lei mantenuto
Et vit avec sa mere qui l'entretient
102 un pomeriggio è tornata la ragazza fuggita, dicendogli che voleva vivere con lui
Un après-midi la fille est revenue, affirmant qu'elle voulait à nouveau vivre avec lui

Het Nederlands kan de tegenstelling uitgedrukt worden door 71 hij woont bij zijn moeder en 102 ze wilde met hem samenwonen. Het eerste is een extensie van gezelschap (extensie, want de bepaling is hier niet weglaatbaar, zoals in het standaardvoorbeeld); het tweede is een typisch voorbeeld van relatie, waarbij x met y impliceert dat y met x. Hoe subtiel de verschillen zijn laat het Frans zien, waar 28 *chez* tegenover 71 *avec* staat: *chez* is toch wat vrijblijvender.

3.2. Relazione (relatie)

De 81 voorbeelden zijn globaal in te delen in de volgende groepen, afhankelijk van het type werkwoord waarvan *con* afhangt:

1) werkwoorden van communicatie, 37x, waarvan *parlare con*, 25x, de absolute topper is. Andere werkwoorden (of bijbehorende zelfstandige naamwoorden) zijn:

comunicare 1x, *scambiare una parola* 2x, *idem notizie* 1x, *conversare/conversazione* 2x, *discutere/discussione* 2x, *consigliarsi* 1x, *confidarsi* 1x, *colloquio* 1x.

Voorbeelden:

- 232 L' aveva invitato in cucina a bere qualcosa e parlava volentieri con lui
Elle l'avait invité dans sa cuisine à boire quelque chose et bavardait agréablement avec lui [sic! moet zijn: *volentiers*]
167 Con i capi comunicava attraverso lettere di molte pagine
Avec ses chefs il communiquait par de très longues lettres
238 in dieci anni non ha mai scambiato una parola con nessuno
en dix ans il n'a pas échangé un seul mot avec qui que ce soit
270 intrattenendosi davanti alle lapidi in vere conversazioni con i defunti della loro famiglia
qu'elles s'entretiennent devant les pierres tombales avec les défunts de la famille
278 lì i morti si confidano solo con le donne
Les morts des environs ne se confient qu'aux femmes
293 In un colloquio con l' arabo i quattro hanno appreso [...]

Les quatre jeunes se sont arrêtés pour parler avec l'Arabe, ils ont appris [...]

2) werkwoorden van vriendschap of amoureuze relatie, 16x:

sposarsi/sposato 7x, *risposarsi* 1x, *vivere* 4x, *una relazione amorosa* 1x; *fare amicizia* 2x, *solidarietà* 1x. Behalve voorbeeld 102, dat al geciteerd is in de vorige paragraaf:

- 192 la fidanzata rimasta incinta, con cui s'era sposato
La fiancée enceinte, qu'il avait finalement épousée
- 259 Ha cominciato una relazione amorosa con uno dei due studenti che tenevano il corso di yoga
Elle a noué une relation avec l'un des deux étudiants du cours de yoga
- 86 la donna prova una specie di solidarietà con i suoi abitanti
La femme ressent souvent une espèce de solidarité vis-à-vis de ses habitants
- 256 Ha fatto amicizia con una insegnante di mezz' età
Elle s'est liée d'amitié avec une enseignante entre deux âges

3) overeenkomst, 6x:

trattare 2x, *accordo* ecc. 4x

- 40 Per risolvere la questione è andato a trattare con i genitori dei tre
Pour régler cette affaire il est allé en discuter avec les parents
- 150 Questo avvocato propone un accordo con la parte avversa
L'avocat propose un arrangement avec la partie adverse

4) contact en confrontatie, 12x:

contatto 6x, *collegato* 1x, *confrontare* 1x, *dividere* 1x, *incontro* 1x, *intendersi* 1x, *mescolarsi* 1x. Hierbij hoort ook een idiomatische uitdrukking als *non aver niente a che fare con*, 1x

- 251 Dopo molti infruttuosi tentativi di entrare in contatto con lei
Après de nombreuses et infructueuses tentative de prise de contact
- 185 diceva che, se uno ha soldi, deve dividerli con gli altri
Si on a de l'argent, on doit en faire profiter les autres
- 285 è meglio se i malati non si mescolano con i sani.
Il vaut mieux que les malades ne se mêlent pas aux gens bien portants

5) strijd en bijleggen, 6x:

litigare 1x, *competere/in competizione* 2x, *ricongiungersi* 1x; *cavarsela* 2x

- 250 sempre in competizione con corridori maschi⁷
toujours opposée à des hommes
- 127 Ma siccome quell' altra donna se la cavava bene con la gente
Mais cette autre femme était à l'aise avec le monde

Causatief: *sintonizzato/-re* 2x

- 334 per sincronizzare il loro moto col moto delle ruote e snodi precedenti
Pour synchronizer leur mouvement avec celui des roués et des rotules déjà en place

Twijfelgeval:

- 104 e non volevano aver niente a che fare con la vita organizzata delle città *per o con* i commerci delle industrie

⁷ Het betreft in dit voorbeeld een vrouwelijke coureur die wedijvert met mannen. In de Franse vertaling is *corridori* niet weergegeven; het moet duidelijk zijn uit de kontekst.

et ne voulaient avoir aucun rapport avec la vie organisée des villes ni avec les commerces des industries⁸

Als we deze voorbeelden overzien blijkt dat het begrip relatie uitgesplitst kan worden in verschillende use-types, die elk hun eigen prototype-structuur hebben. Voor de communicatie is *parlare* het centrale woord bij uitstek; voor de relatie tussen personen het idee van *vivere con* 'samenwonen'; *contatto* is logischerwijs het kernwoord voor contact en confrontatie en *accordo* voor overeenkomst. Op het hele terrein van de relatie is *avec* het Franse equivalent. met wat rafeligheden in de periferie. Waar liggen de verschillen? Ten eerste in het gedrag van bepaalde werkwoorden: *sposarsi con qualcuno* = *épouser quelqu'un*; *confidarsi con* = *se confier à*. Ook in de sfeer van de confrontatie kan *à avec* vervangen. En ten slotte zijn er de Nederlandse jegens-gevallen: *solidarietà con* wordt *solidarité vis-à-vis de*. In zulke gevallen zitten we op het randje van een andere betekenis.

3.3. Mezzo e strumento (middel en instrument)

De categorie 'instrument' is een zeer duidelijke categorie. Instrumenten zijn artefacten die gemaakt worden om een functie te vervullen. Een voorbeeld is:

340 lo picchiavano a lungo in testa col manganello
et les frappaient longuement sur la tête à l'aide de matraques

De taak die hier vervuld moet worden is het slaan van de relschoppers. De agenten die die taak moeten uitvoeren kunnen het niet af met hun handen, maar gebruiken een gummi knuppel, dat wil zeggen een instrument dat speciaal uitgevonden is om op relschoppers los te slaan. In alle instrument-situaties moeten we een equivalentie kunnen vinden tussen twee zinstypen, namelijk:

- a. de agenten gebruiken hun gummi knuppels om (ermee) op de relschoppers los te slaan
- b. de agenten slaan op de relschoppers los met hun gummi knuppels

In alle centrale instrument-situaties komt het voorzetsel *con* overeen met *avec*. Dat had ook in de Franse vertaling van 340 het geval kunnen zijn, maar hier is gekozen voor een zwaarder voorzetsel, namelijk *à l'aide de* oftewel 'met behulp van' (ook dat is een gangbare parafrase van 'met'). Mensen hebben instrumenten uitgevonden voor de meest uiteenlopende activiteiten; in al die gevallen hebben we dezelfde situatie die hier zojuist geschetst is. Met andere woorden: er is een enorm aantal use-types die allemaal moeiteloos onder het centrale type vallen. Een paar voorbeelden:

54 questa lo assaliva con un paio di forbici e lo feriva gravemente a un dito
sa femme l'a violemment agressé avec une paire de ciseaux et l'a grièvement blessé à un

⁸ In deze zin hebben we eerst *con* in de relatie-betekenis, die normaal met *avec* vertaald is. Het tweede voorkomen van *con* is slecht vertaald; de bedoeling is dat het stadsleven ten dienste staat van de handel, maar ook georganiseerd is in samenwerking met diezelfde handel; het is dus een vorm van 'gezelschap'.

doigt

- 344 una guida arringava i visitatori col megafono
un guide haranguait les visiteurs avec un megaphone
- 130 nuove canzoni, che poi l'orchestra della Grande Nonna suona con cinquanta strumenti
de nouveaux airs, e l'orchestre de la Grande Ancêtre les joue ensuite avec cinquante instruments
- 8 un piccolo apparecchio con cui poteva localizzare i suoi contatti radio
un petit appareil grace auquel il pouvait localiser ses contacts radio

De laatste twee voorbeelden bevatten instrumenten die als hyperoniem dienen voor de verzamelingen potentiële instrumenten; deze worden aanguid met de algemene woorden *apparecchio* en *strumento*. Dit laatste woord heeft zich ook gespecialiseerd als muziekinstrument. Uiteraard kunnen lichaamsdelen ook dienen als instrumenten; vandaar dat het volgende voorbeeld ook onder 'instrument' hoort, zij het dan als een iets minder centraal exemplaar. In dat geval kan het Frans ook andere voorzetsels gebruiken.

- 280 con l'altro indice mostrava il punto nel vuoto
il montrait avec l'autre index un point dans le vide
- 305 ma anche così fitta [sc. la nebbia] che dovevano frugare col piede il terreno davanti a loro
prima di fare un passo
et tellement épais [sc. le brouillard] qu'ils devaient tâter le sol du pied avant de faire le moindre mouvement⁹

De categorie 'middel' is zeer verwant met 'instrument', alleen ontbreekt het element artefact. Zie het volgende voorbeeld:

- 194 lui vive con i soldi guadagnati dalla moglie nel negozio di vestiti per giovani
quant à lui, il vit de l'argent que gagne sa femme dans le magasin de vêtements pour jeunes

Hoewel ook hier de echtgenoot het geld van zijn vrouw gebruikt om van te leven zijn in de categorie 'middel' ook andere voorzetsels mogelijk, zoals *de*; ook het Nederlands heeft hier *leven van*. Trouwens ook het Italiaans zou hier *vivere di* kunnen gebruiken, vergelijk het volgende voorbeeld van Google [29.10.2010] *vive dei soldi che le passano i genitori* 'ze leeft van het geld dat haar ouders haar toestoppen'. De komt ook voor in uitdrukkingen als *voir de ses propres yeux* 'vedere con i propri occhi'. Als er sprake is van een schrijfhandeling dan preferert het Frans *par*:

- 240 Adenauer gli rispondeva con una lettera di suo pugno
Adenauer lui avait répondu par une letter manuscrite
- 313 A casa ha trovato un piccolo biglietto, col quale la sua compagna gli annunciava d'essersene andata
Là, il a trouvé un mot par lequel sa compagne l'informait de son départ

⁹ Google [29.10.2010] geeft 5x *tâter avec le pied* tegenover 1000x *tâter du pied*.

Maar natuurlijk zijn er veel voorbeelden te vinden waar gewoon *avec* wordt gebruikt, bijvoorbeeld:

- 46 li innervosiva inoltre con altri metodi
il les irritait aussi avec d'autres methods
- 61 si pettinava con un po' di brillantina di Bill
[il] se coiffait avec un peu de la brillantine de Bill
- 173 con quei camion avrebbe battuto le campagne
avec ces camions il parcourrait le campagnes
- 263 Appena a casa ha sigillato porte e finestre con asciugamani bagnati
Une fois chez elle la femme a calfeutré les portes et les fenêtres avec des serviettes mouillées

3.4. Unione (vereniging, alias deel van een geheel)

Volgens de Garzanti hoort *unione* bij de categorie 'gezelschap', waarbij de *y* niet langer een persoon, maar een zaak zou zijn. Dat is geen gelukkige idee. In de eerste plaats is een zaak die je begeleidt geen gezelschap, maar op zijn hoogst een instrument (vergelijk *passaggiava col cane* 'hij wandelde met zijn hond', waar de hond gezelschap is, met *passaggiava col bastone* 'hij wandelde met een stok', waar de stok een hulpmiddel is); in de tweede plaats is de syntactische buitenbouw anders: de *unione*-gevallen zijn typisch bijvoeglijke bepalingen bij een substantief. Een typisch voorbeeld van *unione* is:

- 155 aver visto la chiesa e l'alto campanile con l'orologio
voir l'église et le haut clocher avec l'horloge

Wat we hier hebben is een saillant detail dat een eenheid vormt met het voorwerp; deze eenheid moet de rechtvaardiging van de term *unione* zijn. De kerktoren en zijn klok worden als bijbehorende voorwerpen gezien. Ik prefereer hier de term *parte di un tutto* 'deel van een geheel', met dien verstande dat het om een karakteristiek deel gaat. Enkele voorbeelden:

- 345 Davanti a loro c'era una baracca fatta di lamiera ondulata, col tetto in eternit
Devant eux se trouvait une baraque en tôle ondulée, avec un toit en éternit
- 275 scattare qualche foto con pose più drammatiche
prendre éventuellement quelques photos avec des poses un peu plus dramatiques
- 211 Su un pannello segnaletico, con uno schizzo delle strade tra le due rive del fiume
Sur un poteau indicateur avec un plan des routes de part et d'autre du fleuve

In principe is er geen limiet aan het aantal voorwerpen dat saillant detail van een geheel kan zijn. Toch is een corpusonderzoek nuttig omdat het favoriete trends laat zien. Bij de 52 gevonden voorbeelden van deze categorie domineren drie use-types: huizen en gebouwen, kleding en landschap. Zo vinden we huizen *con porta molto bassa, con facciate disadornate, con la sporgenza esterna del camino, con orti recintati da canne, of col tetto a pezzi* ('des maisons avec une porte très basse, aux façades dépouillées, dont les cheminées forment une protubérance extérieure, aux jardins clôturés de

roseaux, of la toiture en ruine'). Zoals de voorbeelden laten zien heeft het Frans hier twee alternatieven voor *avec*: het voorzetsel *à* en weglaten van het voorzetsel (in het laatste voorbeeld).¹⁰ Voor de kleding geef ik de complete oogst:

- 20 Nel vestiario invece adottava uno stile europeo d'altri tempi, con cappellino a veletta
Dans son habillement elle adoptait en revanche un style européen légèrement désuet,
avec un petit chapeau à voilette
- 29 una donna tutta vestita di nero con grandi occhiali da sole
une femme entièrement vêtue de noir avec de grandes lunettes de soleil
- 51 vestivano sempre in modo identico, con completi scuri e identici, camicie di seta
identiche
[ils] s'habillaient toujours de la même façon, vêtements sombres, chemises en soie
identiques
- 77 la sposa giovane in vestito di seta con lo strascico
la jeune mariée dans une robe de soie à traîne
- 179 Un giovanotto in divisa con spalline da comandante
Un jeune homme en uniforme avec des épaulettes de commandant
- 32 Era una donna di mezza età, in tuta sportiva, con berretto di lana in testa
C'était une femme entre deux âges, en survêtement, un bonnet de laine sur la tête

Het beeld is hetzelfde: het normale equivalent van *con* is *avec*; als alternatief is er *à* (con lo strascico = *à traîne*) en het is ook mogelijk een bepaling zonder voorzetsel te kiezen (con completi scuri = *vêtements sombres*), vooral als er nog een predicaat volgt (con berretto di lana *in testa* = un bonnet de laine *sur la tête*).

3.5. Caratteristica (karakterisering)

Het is moeilijk deze categorie scherp te onderscheiden van 'unione'. Misschien kunnen we het als volgt proberen: waar bij *unione* een deel van een geheel genoemd werd dat ook karakteristiek was, treedt hier uitsluitend het karakteristieke op de voorgrond. Om dit te illustreren citeer ik de volgende twee voorbeelden:

- 135 Qui incontrava uno studente con i capelli dritti
Elle rencontrait alors un étudiant aux cheveux en brosse
- 137 [i] discorsi dello studente con i capelli dritti
Les discours de l'étudiant aux cheveux en brosse

In 135 wordt een personage geïntroduceerd dat geïdentificeerd kan worden door zijn kapsel. In het vervolg van het verhaal kan op die identificatie teruggegrepen worden (zie 137). Deze karakterisering wordt in het Frans bij voorkeur weergegeven met het voorzetsel *à*. Dit is zo opvallend dat de Franse vertaling misschien wel de duidelijkste eigenschap is die deze betekenis van de andere onderscheidt.

Ook in het Italiaans is een alternatief voor *con* mogelijk, namelijk *da*. Diezelfde student met stekeltjehaar wordt namelijk ook vijfmaal aangeduid als *lo studente dai capelli dritti*. In het Frans is *avec* in dit geval niet mogelijk, wat ik gecheckt heb met

¹⁰ We zullen nog zien dat in dat laatste geval het toegevoegde onderdeel zelf een predicaat moet hebben: 'waarvan de daken vervallen zijn'.

Google [30.10.2010]: ‘Geen resultaten gevonden voor "l'étudiant avec les cheveux" ‘.

Voor de betekenisstructuur van *con* heeft dit de volgende consequentie. Er zijn talen waarin zowel ‘deel van het geheel’ als ‘karakterisering’ bona fide deelbetekenissen zijn van het voorzetsel dat ook ‘gezelschap’ aanduidt. Dat geldt voor het Nederlandse *met*. Er zijn andere talen waar beide betekenissen behoren tot verschillende voorzetsels. Dat geldt voor het Franse *avec* tegenover *à*. Ten slotte zijn er talen als het Italiaans, waar het bereik van *con* een eind overlapt met het bereik van *da*. Als we alleen naar het Italiaans zouden kijken, dan zouden deze overlappende gevallen een wat ruim uitgevallen uitbreiding (extensie) van ‘deel van het geheel’ genoemd kunnen worden. Maar een contrastieve aanpak pleit ervoor om hier een nieuwe betekenis ‘karakterisering’ aan te nemen, al is het dan een marginale.¹¹

3.6. Toegevoegd predicaat

In de voorbeelden van deze categorie worden er constructies gebruikt van het type con NP X, die geparafraseerd kunnen worden met een relatieve bijzin of een gerundio-constructie. Twee voorbeelden:

- 47 A quel punto interveniva il vecchio insegnante con una frusta in mano
Le vieil enseignant intervenait alors avec un fouet à la main
133 che i camionisti arrivino su quella strada con i camion pieni di riso o arachidi
[les] camionneurs passant par là avec leurs camions remplis de riz ou d'arachides

In 47 luidt de paraphrase: terwijl hij een zweepje in zijn hand had. In 133 kunnen we lezen: terwijl hun vrachtauto's vol rijst of pinda's zaten. De Franse vertalingen geven hier vaak een paraphrase met een tegenwoordig of voltooid deelwoord. Zoals te zien is in de volgende voorbeelden:

- 113 dove finalmente gli pareva d'essere in compagnia d'altri con le sue stesse mete
où il avait enfin l'impression d'être en compagnie de gens ayant les memes buts que lui
297 in fondo si vedevano acquitrini con muschi in superficie
au bout on voyait des marécages recouverts de mousse

De andere strategie die in het Frans veel wordt toegepast is het weglaten van het voorzetsel:

- 328 In una casa c'era un uomo che guardava la televisione col cappello in testa
Dans l'une de ces maisons un homme regardait la television son chapeau sur la tête
343 quando è parso loro di vedere un vecchio in mutande e ciabatte, col giornale in mano
Quand il leur a semblé voir un vieillard en caleçon et en pantoufles, un journal à la main

Het is deze laatste strategie die we in eerdere categorieën sporadisch zijn tegengekomen. Het gaat steeds om gevallen van karakterisering waarin het karakteri-

¹¹ De categorie is marginaal volgens het principe van Geeraerts, namelijk dat categorieën met alternatieve namen voor een concept marginaal in het systeem zijn (zie mijn bespreking van Geeraerts' principe in hoofdstuk 9 van deze bundel).

serende element in plaats van een saillant onderdeel een soort beschrijvende zin wordt.

3.7. Modale betekenissen

De voorbeelden die onder deze categorie vallen antwoorden op de vraag "hoe?". Ze zijn meteen onder te verdelen in gevallen waarin de voorzetselgroep de functie van een bijwoordelijke bepaling vervult en gevallen waarin hij een simpel bijwoord vervangt. In het eerste geval wordt in de Franse vertaling *avec* gebruikt, of in het Nederlands *met*; in het tweede geval kiest het Nederlands voor een bijwoord, terwijl het Frans beide strategieën heeft:

Eerste type modale betekenissen:

- 72 ogni volta però chiedendo del denaro con molti piagnistei
Mais chaque fois il a demandé de l'argent avec force pleurnicheries
122 Il dottore le aveva risposto con molta serietà
Le docteur lui avait répondu avec beaucoup de sérieux

Tweede type modale betekenissen:

- 19 col volto tutto bianco e le labbra e sopracciglia disegnate con finezza
visage blanc, lèvres et sourcils dessinés avec finesse
218 Adesso pioveva con violenza
Il pleuvait maintenant violemment

In 72 kan het Nederlands *met* gebruiken ('met veel gesnotter'); in het tweede type is *met* uitgesloten. Hoe dicht de beide types bij elkaar liggen blijkt wel uit 122: zodra we *molta* weglaten zijn we in type twee aangeland (en zou het Frans *sérieusement* kunnen gebruiken).

3.8. Temporele betekenissen

Ook dit zijn adverbiale uitdrukkingen, maar dan hoger in de zin ingebed. De meest frequente gevallen zijn beschrijvingen van natuur- en weersomstandigheden. Ze worden haast nooit met *avec* vertaald. Twee voorbeelden:

- 268 alcuni di questi [sc. isolotti] emergono solo con la bassa marea
Certains [sc. îlots] n'émergent qu'à marée basse
324 col cielo buio le cose si distinguevano appena
Le ciel était si sombre qu'on apercevait à peine le contour des choses

Ook hier duidt het gebrek aan equivalenten erop dat we met een marginale categorie te maken hebben.

3.9. De *jegens*-gevallen

Er is nog een laatste marginale categorie, die ik vanwege het duidelijkste Nederlandse equivalent de *jegens*-gevallen noem. Het zijn voorbeelden waarin er niet zo

zeer een relatie als wel een contrast met anderen is ontstaan. In de Franse vertaling bestaat er een scala van toevallige equivalenten. De drie voorbeelden die ik genoemd heb zijn:

- 106 si lamentava con tutti perché lui non voleva mai mangiare
[elle] se plaignait devant tout le monde de son manque d'appétit
- 299 che sarebbero stati con loro più carogne del solito
qu'avec eux on serait encore plus vaches que d'habitude
- 146 doveva pagare i debiti con la banca
elle devait rembourser les dettes contractées auprès de la banque

4. Slotopmerkingen

Bij ruimtelijke voorzetsels is het vrij eenvoudig een kernbetekenis vast te stellen, aangezien we een geometrisch kader hebben waarin we de definities kunnen formuleren. Bij een voorzetsel als *met/con* is dat moeilijker. De beide polen waarbinnen zich de betekenissen rangschikken zijn 'gezelschap' en 'instrument'. Het kader voor 'gezelschap' is dat van de actanten in een handeling; dat voor 'instrument' is dat van de bijkomstige omstandigheden. Beide kaders vinden een moeiteloze inpassing in het cognitieve systeem van Jackendoff, maar dat aan te tonen was niet de bedoeling van dit hoofdstuk. Ik heb hier willen laten zien: ten eerste dat er in de praktijk geëxperimenteerd is met een groot aantal onderscheidingen, die elkaar vaak overlappen en waarvoor de criteria niet altijd expliciet gesteld zijn; ten tweede dat in contrastieve studies de grote lijnen vaak parallel lopen, maar dat er veel variatie is in de marge van het systeem: dit marginale gerommel is typerend voor de opbouw van een betekenisstelsel voor woorden in het algemeen en voor sterk polyseme woorden als voorzetsels in het bijzonder. Ik heb met corpora gewerkt om een idee te krijgen van wat er allemaal mogelijk is binnen een voorzetsel en ik heb op betrekkelijk informele wijze vergelijkingen gemaakt tussen het Italiaans en het Nederlands, respectievelijk het Frans, waarbij ik hoop dat het gekozen voorbeeldmateriaal ook een zekere amusementwaarde heeft. Natuurlijk kan dit onderzoek verder voortgezet worden. De eerste wenselijkheid die op mijn lijstje staat is een vergelijking tussen de talen die we hier behandeld hebben en talen die een onderscheid maken tussen gezelschap en instrument. Onder de laatste talen bevinden zich het Latijn en de Slavische talen: het moet niet moeilijk zijn om met een paar verhalen van Tsjechow en hun Westeuropese vertalingen, of met *Pinocchio* en zijn Latijnse vertalingen interessante resultaten te behalen. Het materiaal ben ik aan het verzamelen; de uitwerking hoop ik in de toekomst te kunnen uitvoeren.

Bibliografie

- Boer, Minne Gerben de. 'La preposizione *di* e la nozione di preposizione vuota' *Lingua e stile* 23 (1988): 51-69. Zie hoofdstuk 4 van deze bundel.
- . 'Lucarelli e la storia: analisi di *Indagine non autorizzata*' *Incontri* 14 (2000): 159-167.
- Castelfranchi, Cristiano, Domenico Parisi & Maurizio Crisari. 'Con', in Mario Medici en Antonella Sangregorio (red.). *Fenomeni morfologici e sintattici nell'italiano contemporaneo*. Atti del Sesto Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana [=SLI 7/I/1], Roma: Bulzoni. 1974: 27-45.
- Celati, Gianni. *Narratori delle pianure*. Milano: Feltrinelli, 1985.
- . *Narrateurs des plaines*. Vertaald uit het Italiaans door Alain Sarrabayrouse. Paris: Flammarion, 1991.
- Francescato, Giuseppe. 'Per un raffronto contrastivo delle preposizioni it. *con/ted. mit*' *Italienische Studien* 4 (1981): 135-140.
- Groot, Albert Willem de. 'Classification of the Uses of a Case illustrated on the Genitive in Latin' *Lingua* 6 (1956): 8-66.
- Kuijer, Guus. *Met de poppen gooien*. Amsterdam: Querido, 1975.
- Lucarelli, Carlo. *Indagine non autorizzata*. Milano: Mondadori, 1993.
- Mariotti, Antonella. 'Funzioni sintattiche della preposizione *con*' *Studi di grammatica italiana* 10 (1981): 245-292.